

Дружковка. – 2011. – 17 листопада, № 46. – Режим доступу: <http://nasha-druzhkovka.ru/pedagogichna-sistema-oleksi-tixogo/>.

5. Тихий О. Думки про виховання [Текст] / Вступне слово канд. філолог. наук Пустової Фені Дмитрівни – Донецьк: Норд-Комп'ютер. – 2011. – 84 с.

6. Тихий О. На перехресті думок [Текст] / Упорядник Огнева Людмила. – Донецьк: Музей «Смолоскип», 2013. – 438 с.

*Лаврут О. О.
(м. Слов'янськ)*

ПІДРУЧНИКИ В УРСР ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: УРОКИ ІСТОРІЇ

Не дивлячись на важкі людські та матеріальні втрати у Другій світовій війні, Українська РСР намагалась надзначними зусиллями відновити та відбудувати потенціал. Освіта продовжувала відігравати роль ідеологічного форпосту, через який влада впливала на свідомість підростаючого покоління та в цілому – народу. Одним із таких механізмів залишалось творення та забезпечення підручниками шкіл. Проаналізувавши джерельну базу дослідження можна відзначити, що створення підручників протягом повоєнних років стало важливою складовою освітнього процесу. Очевидним залишався схематизм подання матеріалів для учнів, що обумовлювався суспільно-політичним замовлен-

ням. Їх поява регламентувалась програмовим матеріалом, який спонукав авторів до оновлення або створення зовсім нового [3, с. 52–68].

Задля створення підручників оголошували конкурси, до яких долучали відповідних фахівців. ЦК КП(б)У своєю постановою від 1 березня 1945 р. «Про підручники з української та російської мов для початкової школи» зобов'язала Народний комісаріат освіти УРСР оголосити не пізніше 1 квітня 1945 р. проведення конкурсу і організувати відповідні заходи. Згідно із наслідками перевірки організації конкурсів зі створення підручників з української та російської мов для початкових шкіл (1945 р.) та з української мови і літератури для початкових і середніх шкіл (1947 р.), Міністерство освіти (вже) та видавництво «Радянська школа» відзначали, що підручники мали використовувати в усіх школах УРСР з початку 1946/47 навчального року. Кінцевий термін подання підручників встановлювався 1 січня 1946 року. Ця ж постанова зобов'язала переглянути й навчальні програми [4, с. 35–36]. З квітня 1945 р. до грудня 1946 р. Міністерство освіти видало три накази щодо конкурсу, котрі фактично обмежились розв'язанням лише окремих його організаційних питань, не маючи під собою системного підґрунтя. 15 червня 1946 р. Міністерство скликало нараду зі створення нових підручників, у якій взяли участь 107 осіб. Тут розглянули питання, присвячені принципам побудови «Буквара», читання у початковій школі; підручникам з української мови для початкової школи; побудові підручника з другої мови для шкіл УРСР.

Видання підручників було несвоєчасним. Причинами цього урядовці вважали незадовільну роботу з авторами підручників, що характеризувалась самоплинністю, відсутністю компетентних фахівців, відсутністю методичної та наукової підтримки. Це призвело до розпаду авторських колективів. Зокрема, у Одесі їх залишилось 3, у Сталіно – 2 відповідно. У грудні 1945 р. для них поспіхом організували консультації, проте було запізно [4, с. 37]. Кожен підручник мав пройти рецензування. Самі рецензії, надавались на низькому рівні, що виявилось у несумлінному виконанні обов'язків рецензентів та поверхневій характеристиці навчальних доробків. Навіть, на цьому етапі, спостерігалось затягування рецензій, у деяких випадках – навіть на 1,5 роки. Зокрема, у 1945 р., як зазначалось вище. Вважаючи і на ідеологічний аспект підготовки книг до їх використання, журі «не надало партійної оцінки та методологічних настанов». Тому, із 34 доробок 25 відхилили [4, с. 37].

Створивши та видрукувавши підручники, їх надсилали до навчальних закладів. Документи наголошували, що Управління шкіл Міністерства освіти УРСР і відділи народної освіти на місцях самоусунулись від контролю за розподілом і завезенням підручників до шкіл. Обласні відділи народної освіти не завжди правильно розподіляли книги, внаслідок чого в одні школи вони завозились в надлишковій кількості, а в інших – відчувалась гостра потреба у них. Підручники повільно надходили до шкіл. Значна кількість із них розкрадалась під час транспортування до шкіл. Відділи освіти на це не

реагували та не вели боротьби із цим. Мали місце випадки, коли підручники затримувались на базах з вини обласних відділів народної освіти [2, с. 13–14].

Крім підручників, у зазначений період видавалися, хоча й невеликими накладками і нерегулярно, інші види шкільної навчальної літератури: підручники-хрестоматії (для учнів 5-7 класів); хрестоматії (для учнів старших класів); збірки задач; збірки вправ; словники. З'являлися також методичні посібники для вчителів. Вони переважно носили загальний характер. Спеціальна методична література (посібники з окремих тем або напрямів викладання предмета) видавалась з кінця 1950-х років.

Окрім цього, видавали і словники: академічні, спеціальні шкільні, галузеві, словники російської мови тощо [1, с. 139]. Відновлювалася лексикографічна діяльність. Дослідники того часу вказували на низьку якість паперу навчальних книг, значні поліграфічні недоліки [1, с. 198]. Психологічні та санітарно-гігієнічні вимоги до підручників були сформовані дещо пізніше. Проте ідеологічний зміст зберігався [1, с. 201].

Так, створення підручників протягом 1940-х років стало важливою складовою освітнього процесу. Його концепція залишалась досить стандартною, що обумовлювалась суспільно-політичним замовленням. Над книгами працювали відповідні фахівці різних галузей знань. Їх робота носила не завжди системний характер через брак матеріальних та людських ресурсів. Змістовне наповнення витікало із програмних вимог. Підручники вичитувались, рецензувались та надавались на затвердження Міністерству освіти

УРСР. Ще однією проблемою залишалось, власне, їх видання. Тоді, педагоги й учні, у кращому випадку, користувались старою літературою. Позитивним у вище зазначеному, не дивлячись не певні ідеологічні перебільшення та перекручення, безумовно, стало те, що діти – представники різних етносів, котрі проживали на терені УРСР, мали змогу навчатись рідною мовою та долучатись до світу культури свого народу. Очевидним є зв'язок нашої роботи із вирішенням сучасних проблем освітнього розвитку. На майбутнє варто звернути увагу на питання організації роботи з укладення договорів на придбання і доставку підручників, розподілу обов'язків, відповідальності фахівців, співпраці з фінансовими органами на місцях, механізми, існуючі перестороги тощо. Перспективою дослідження є вивчення проблем особливостей підручникотворення для різних ланок школи протягом періоду, що вивчається [3, с. 52–68].

ЛІТЕРАТУРА

1. Жосан О. Е. Становлення та розвиток радянської шкільної літератури в Україні (1921 – 1991 рр.) : [монографія] / О. Е. Жосан. – Кіровоград: Ексклюзив-Систем, 2015. – 360 с.

2. Збірник наказів Міністерства освіти УРСР. – 1947. – № 2.

3. Лаврут Ольга. Створення підручників в УРСР періоду 1940–60-х років: методологічні та організаційні аспекти проблеми // Історичні і політологічні дослідження. – 2016. – № 1 (59). – С. 52–68.

4. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 73. – Спр. 421.